

hajótörésre van ítélve. A reformizmus elméleti és gyakorlati semlegességét szembe állítja a kollektív állameszme ideológiájának az elmélethez való szigorú ragaszkodásával, mely a célszerű cselekvés egyetlen bázisa.

(Berlin)

Szeremley László

KOSZTOLÁNYI DEZSÓ NYELVUJITÁSA. Nemrégiben Kosztolányi Dezső az „idegen szavak kiirtása“, s a „helyes magyarság“ érdekében mozgalmat indított Magyarországon. A cikkek és a tanulmányok tömege, ami Kosztolányi nyomán megindult szinte azt a látszatot volt hivatva kelteni, hogy valami olyan mozgalomról van szó, amelyik a magyarságra ránehezülő válságban a „jobb jövő“ egyik komoly „előkészítője“. A cikkek, amik a budapesti sajtó nyomán Erdélyben is napvilágot láttak, kemény indulattal támadtak mindent, ami a magyar nyelvben „idegen“, s jó magyar szavakkal igyekeztek pótolni. Érdekes, hogy ezt a látszólag tisztán irodalmi és elméleti mozgalmat a legkülönbözőbb és a legellentétebb társadalmi rétegek örömmel fogadták. Az idegen szavak és kifejezések elleni hadjáratral egyidőben Magyarországon fellángolt a „névmagyarosítás“ mozgalma is, bizonyára ugyanazon társadalmi erők hatása alatt. (Hogy milyen eredménnyel, azt nem hivatásunk eldönteni. Lehet, hogy hamarosan eltűnnek a magyar közélet mezejéről azok a német és szláv családnevek, amelyek hangos magyarkodása, még díszmagyarban is, mindig gyanús volt, — minket azonban a „nemzeti szellem“ ez előretörése akkor sem fog megtévesztteni. A társadalom tanulmányozása egyebek között megtanít pár nyelvészeti igazságra is s ezek közül nem a legutolsó az a „jelentéstan“-beli, hogy néha nyolc, tíz, sőt harminc különbözőféle szó is „ugyanazt a lényegét“ takarhatja.) Az olyan társadalomban, ahol a lét elsőrangú kérdései megoldást találtak, ott lehet, sőt kell is foglalkozni olyan kérdésekkel is, aminők ma Kosztolányi nyomán a magyar középosztály értelmiségét foglalkoztatják. A hajótörött végső vergődésben azonban nem Kant bölcselétéről fog töprengeni, hanem a tenger végtelen tükreml azt a deszkát fogja keresni, amely a megmenekülés egyetlen lehetőségét nyújtja számára. A gazdasági élet hajótöröttjeit (s ma ezek vannak ijesztő többségben!) nem a nyelv szépsége, hanem a kenyér hétköznapisága érdekli; „életösztönük“ nem a szépség szavát, hanem „osztályhelyzetük“ parancsát követi.

Kosztolányinak és „nyelvmivelő“ társainak ma egyetlen és legfőbb gondja a „nyelv szellemétől idegen“ kifejezések kiirtása. Nagyon rokonszenves törekvés. Am amikor nyelvtisztogató munkájuk célkitűzéseiről beszélnek, miért feledkeznek meg következetesen azokról, akik elvégre a nyelvet beszélik? Miért hallgatják el pl. azt, hogy az, hogy ki hogyan használja anyanyelvét következmény, következménye rajta uralkodó, vele bánó (elbánó!) erőknek? Miért nem törődnek a nyelv alanyaival s ez alanyokat meghatározó világgal? Miért nem törődnek a parasztok, a munkások és a szegény tisztviselők beláthatatlan tömegével, amely már-már abba az állapotba kerül, hogy a megújított és „poraiból föltámadt“ anyanyelven kívül semmije sem lesz. Miért szakítják ki az összefüggések sorából csak a nyelvet? Nem gondol pl. Kosztolányi arra, hogy az a nyelv, amelynek ő kétségkívül oly nagy mestere, miért hal el a Dunántúl magyar falvainak ajkán, a nagybirtok sötétlő árnyában?

Nem! Erre Kosztolányi nem gondol. És nem gondol a többi „nyelvmivelő“ sem. Érthető: nekik a nyelv csak „forma“, „művészet“,

„szépség“, kiszakított „elvonság“. „Írói lelkiismeretük“ tiltakozik az ellen, hogy az „írástudatlanok árulását“ követve a nyelv körüli egészbe tekintsenek és a szavak „zsolozsmája“ mögött a társadalmi élet igazságait keressék. Pedig nem volna érdektelen ha egyszer Kosztolányi a „csillagos ég“ helyett, amit félszázados vénségére diadalmasan felfedezett megénekelte, elvonultatná maga előtt azt a 12 millió embert is, akik jól-rosszul ezen a földtekén magyarul beszélnek. A zsellérek millióitól a nyomortanyák és Páris magyar „robotosainak“ nagy csapatáig bizonyára volna látnivalója és „ihletet“ adó témája is. És ha egyszer ezt a „fekete sereget“ elvonulni látná maga előtt és a „magyar fájdalom“ igazi hangjai tényleg eljutnának magas „elefánt-csonitornya“ zárt falai mögé, akkor bizony a magyar nyelv 140 ezer szava se volna elegendő a látott magyar bajok kifejezésére és érzékeltetésére. Talán akkor rájönne arra, hogy kicsiszolt sorai és márványba öntött gondolatai mily nevétségesen szegények és semmitmondóak... Ezt a magábaszállást, az írói lelkiismeretnek ezt a felbőrdését azonban — őszintén szólva — mi már nem várjuk Kosztolányitól. Pedig ha igazán emberi és „nemzeti“ érzés hevitené, akkor a nyelvet beszélők jólétével törődne és nem a nyelvvel, amelyet azoknak a keveseknek jóvoltából, akik a „kevesek művészetét“ olvassák, kezdik már a Dunántúlon, s máshol is nem beszélni. Kosztolányi a formákat imádjá és a művészet „örök szépségeinek“ oltárain áldoz miközben elfeledkezik, mert el akar feledkezni, a valóságról. Pedig művészet és tudomány csak valóságon, csak pozitív tudományon, társadalomszemléleten épülhet fel. Ez alól még a látszólag teljesen elméleti igazságokat valló nyelvészet sem kivétel. Tévedés u. i. a nyelvfejlődést önmagában nézni, s így mentesíteni a társadalomtól. A nyelv igazi megértése a társadalom fejlődésének vizsgálata nélkül lehetetlen s a legjobb akarattal sem fogadható el tudományos megállapításnak az, hogy pl. „Micsoda történet lappang minden szóban! Micsoda ódon nemesi családja lombosodik felette!“ Ez a két mondat bizony semmit sem mond. Erre a két szólamra még Szabó Dezső is azt mondaná, amit Horváth János könyvével kapcsolatban mondott: hogy az semmi más, mint — „levegőbe lényegtelenítés.“ A brassói Ágisz kiadásában megjelent Anyanyelvünk előszavában Kacsó Sándor öntudatlanul bár, de közelebb jár a valósághoz, amidőn ezt mondja: „műveltebb középosztályunk nyelve ma már szinte tolvajnyelv, amelyet a magyarság szélesebb rétegei egyáltalában nem, vagy csak nehezen érthetnek meg. A falusi földművelők és a városi tanult emberek magyar nyelve között máris olyan nagy különbség van, hogyha ezt a különbséget újabb idegen szavakkal és idegenszerűségekkel nagyobbítjuk a magyar nyelv rövidesen kettészakad s igazában csak a falusi földművesek tulajdona lesz, mert a városi réteg valamilyen kevert, össze-vissza nyelvet kotyvasztott össze magának.“

Kacsó Sándor nem mondja ki, de sejteti, hogy a nyelv a társadalmi együttélés és fejlődés eredménye. A nem-nyelvész, de szociológus Varga László már az igazságot tartalmazó lényegre mutat rá „Nyelv és társadalom“ c. cikkében (Korunk, 1934 ápr. szám), „A nyelvek fejlődését és sorsát a társadalmi viszonyok határozzák meg.“ Ha Kosztolányi a dolgokat gyökereikben nézné, úgy ő is ebből az igazságból indulna ki és észre venné azt, amit nyelvészeti érvelések nélkül is tudunk, hogy az idegenszerűségek gyakori használata, nálunk magyaroknál a polgárság osztályuralmának nyelvbeli kifejeződése. Minden uralkodóosztály igyekszik felsőbbrendűségét s az alatta levő osztályoktól való különbsége tudatát minden téren kifejezésre juttatni.

Ilyen önként adódó megkülönböztetési eszköz a nyelv. Ha Kosztolányi a magyar nyelv multjával behatóbban foglalkozna, úgy könnyen láthatná, hogy a mindenkor uralkodó rétegek irodalma és nyelve miben és hogyan különbözött a vele szembenálló osztályok irodalmától és nyelvétől. De ezt sem Kosztolányi, sem a magyar nyelvészek nagy része nem tette meg. Ezért nem látja Kosztolányi saját mozgalmának igazi lehetőségeit sem. A polgárság nyelvbeli idegenszerűségét kiirtani nem lehet, mert az a polgári alkattól fakad és így annak megszüntetése nélkül, elképzelhetetlen. A magyar nyelv megtisztulását és a „helyes magyarság” diadalmaskodását nem Kosztolányitól és nem is a modern „nyelvmivelésért” rajongó rétegektől várjuk. Ezen a téren is az utolsó szó azokat illeti, akiknek nagy tömege hiven őrzi a magyar nyelv „tisztaságát”, de a nyelv „megújulását” nem az „édes anyanyelv” ódon nemesi családfájának „lombosodásától” várja, hanem a Kosztolányi által észre nem vett, alapvetően döntő mozzanatok megváltozásától.

(Barssó)

Dezséri György

ÚJ MAGYAR SZINJÁTSZÁS. A hozzáértők tartják így, mint Kárpáti Aurél is a Nyugatban, hogy egy emberöltő előtt Márkus László egyik legjelentősebb kritikai irányítója volt az önmagát túlélt deklamáló színjátszás üres konvencionálizmusa ellen indított küzdelemnek. Márkus László is részt vett a Thália Társaság mozgalmában, amelynek kísérleti színházát Benedek Marcell, Bánóczy László, Lukács György és Hevesi Sándor alapították meg 1903-ban. Itt újra ismétlésekbe kell bocsátkoznunk és arról kell írni, amit emlékezve a régi Tháliáról, annyian elmondtak. Az egykori Thália játékközlése nyomán jutott polgárjoghoz a magyar játékszíneken a realista-naturalista formanyelv, amely lehetőséget nyújtott az életteljes emberábrázoláshoz. Akik emlékeznek még erre az átalakulásra, azok az akkori változást forradalminak értékelik.

Ez a színpadi forradalom valójában mélyebb ellentmondásokból robbant ki, mint a színpadi ábrázolás elavultsága. A színjátszás maga közvetítő művészet és nem lehet függetlenül tekinteni az irodalomtól, amelynek közvetítésére vállalkozik. A nagy átalakulás az irodalomban ment végbe, melyre a polgári társadalom életformáinak átváltozása kényszerítette. A romantizmus úgy erőtlenedett el az irodalomban, ahogy a társadalom polgárosult. Az egyszerűen és természetesen ható életformák, a felmerült, új társadalmi problémák kifejezéshez jutottak az irodalomban. Ibsent már nem lehetett kothurnusban játszani anélkül, hogy az neveltségessé ne vált volna. A polgár ott élt benne a társadalomban és erről a polgárról mindenki tudta, hogy nem deklamál. Az élet természetes nyelve kínálkozott fel a színpadra. Ez tört utat az irodalom forradalmi lendületével. A Thália kezdeményezőit az elkerülhetetlen szükségszerűség így vitte a színpadi forradalom felé. Erdemük, hogy megértették az idők követelményét és magukhoz ragadták a színpadi forradalom irányítását.

Harminc év telt el tán azóta és e három évtized alatt előregedett az egykor forradalmi hang. Elavult lett, ami hajdan frissen hatott, konvencionális lett, ami valamikor újszerű volt. A társadalom kiöregedett formáit vetíti ki a vérszegény irodalom és az elaggott színpad. A társadalom mélyében új erők mozdulnak, az életszemlélet átalakul, az új irodalom új problémákat és más kifejezési formát keres. A színház és a színjátszás válságban van. De az új irodalom nem tudja elérni a színpadot. A színpad a társadalom fóruma és ott nem szólalhat